

АРТПЕДАГОГІКА ЯК НАУКА: ЗМІСТ, СУТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ФОРМИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Розглянено поняття артпедагогіки як складової загального педагогічного знання. Проаналізовано особливості артпедагогіки як науки, охарактеризовано її суть, зміст, значення та визначено форми її впровадження в практику педагогічних вишів України.

Ключові слова: артпедагогіка, арт-терапія, мистецька педагогіка, форми, суть, значення, професійна підготовка.

Актуальність та доцільність дослідження. Сучасні інтеграційні процеси, які відбуваються в суспільстві, економіці, мистецтві, педагогіці призвели до появи нових суміжних галузей знань: інтегративної педагогіки, етнопедагогіки, лікувальної педагогіки, реабілітаційної педагогіки, артпедагогіки. Це відбувається пропорційно до збільшення кількості знань у галузі педагогіки та психології, поширення процесів виховання та формування різних якостей в інших галузях знань. Так, створюються нові концепції виховання, навчання, розробляються стандарти базової освіти, вивчаються теоретичні основи та технології виховання дітей, як з нормальним розвитком, так і з вадами у розвитку, досліджуються особливості навчально-виховного процесу в корекційних закладах освіти різних рівнів.

Серед багатьох течій та напрямків сучасної педагогіки для нас найцікавішим є виховання та навчання на основі художньої культури.

Сучасні парадигмальні освітні завдання орієнтовані на формування особистості нової генерації – формування субкультури особистості, здатності до відтворення та збереження в освітньому процесі цінностей культури та цінностей субкультури людини.

Педагогами доведено, що основною цінністю та об'єктом культури є дитина. Підтвердження цього знаходимо в гуманістичних концепціях виховання та навчання, основою яких є теорія формування гармонійної особистості, через яку реалізується ідея людини, що розвивається в аналогічному суспільстві.

Пізнання світу загалом та дитиною зокрема відбувається впродовж усього життєвого розвитку особистості, тобто і у процесі виховання та навчання, й у культурно-освітньому життєвому просторі. Відповідно до такого твердження важливим є звернутися до положень культурно-історичної концепції Л.С. Виготського. Він зазначав, що процес культурного розвитку може бути схарактеризованим як розвиток особистості та розвиток світогляду дитини. За таких умов, на його думку, розвиток дитини відбуватиметься іншим шляхом – потрібні спеціально створені культурні форми для того, щоб здійснювати культурний розвиток дитини.

Можемо зробити висновок, що особливе значення у формуванні субкультури особистості відводиться мистецькому вихованню, тобто

вихованню та навчанню на основі мистецтва. У цьому контексті особливого значення набувають сучасні мистецькі педагогічні напрямки, зокрема арт-терапія, естетотерапія, артпедагогіка.

Такі позиції спонукають до переосмислення організаційних форм навчально-виховного процесу у школі та, відповідно, у вищих навчальних закладах з метою інтенсифікації впровадження мистецького компоненту у розвиток сучасної особистості як дитини, так і того, хто буде здатним здійснювати цей процес – педагога.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Підготовка і професійне становлення майбутніх педагогів мають спиратися на ті науково-педагогічні дослідження, в яких розкриваються процеси формування світоглядних позицій учителя. У першу чергу, це – твори класиків педагогіки – К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського, в яких утверджується ідея виховання вчителя високої духовної і професійної педагогічної культури, гуманіста, творчої особистості, здатності перетворювати себе і світ. Суттєвий інтерес для нашого дослідження становлять праці, де розглядаються принципи підготовки учителя, вдосконалення сутнісних основ професійної педагогічної освіти (С. Гончаренко, І. Зязюн, Л. Коваль, М. Лещенко, Н. Ничкало, В. Орлов, О. Савченко, С. Сисоєва, О. Сухомлинська); коригується спрямованість навчання на формування творчої особистості, на своєрідність її індивідуальних проявів (В. Звягінський, О. Кульчицька, В. Радкіна, В. Рибалка, В. Швірка). Смісловому і змістово-структурному оновленню художньо-культурологічного педагогічного знання на засадах інтеграції присвячені праці А. Мелик-Пашаєва, Г. Падалки, Л. Предтеченської, О. Рудницької, Г. Шевченко, О. Щолокової, що дозволяє визначити стратегічні, ціннісно-ейдетичні та логіко-конструктивні тенденції розвитку досліджуваного феномена.

Недостатня теоретична та практична дослідженість методологічних основ артпедагогіки як науки, її практичної реалізації у рамках навчально-виховного процесу початкової школи зумовили нас до вибору **мети дослідження** – визначення суті, мети, змісту та способів впровадження артпедагогіки в практику діяльності сучасних загальноосвітніх та вищих закладів освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній педагогічній практиці широкого розповсюдження набули такі напрямки, як арт-терапія та артпедагогіка.

Сутність артпедагогіки, яка на сьогодні перебуває в стані активного опрацювання, визначається авторами достатньо різнобічно. Так, наприклад, О. Булатова термін «артпедагогічний підхід» використовує як аналог поняття «художньо-педагогічний підхід». На її думку, елемент «арт» повинен вводити в коло певних асоціацій та образів, пов'язаних з артистизмом, артистом та артистичністю [3, с. 59].

Проте, на думку С. Хлебнік, необхідно акцентувати увагу на тому, що артпедагогіка в педагогічній діяльності лише опосередковано пов'язана з артистизмом педагога. На відміну від артиста, педагог реально взаємодіє з підопічним і вирішує завдання виховання, навчання в реальному часі [6, с. 106].

О. Таранова під терміном «артпедагогіка» розуміє «галузь педагогічної науки про специфіку інтегруючого впливу усіх видів заняття мистецтвом і пробуджених ним форм продуктивної активності особистості на систему її соціальних зв'язків і відношень, поведінкових стратегій. Головними результатами артпедагогічної діяльності є адаптація дитини до колективу однолітків, оволодіння нею художніми вміннями [5, с. 14].

У багатьох публікаціях діяльність артпедагогічна визначається з позицій терапевтичних: «арт-терапія», «арт-терапевтичні методи», «елементи арт-терапії (роботи М. Алексєєвої, Л. Аметової-Давидовської, І. Давидової, Л. Назарової). Деякі автори розглядають арт-терапію та арт-педагогіку в «єдиному інтегруючому контексті психотерапії» (Ю. Шевченко, О. Крепиця) [7, с.12]. Арт-терапія розглядається цими авторами як самостійний і рівноправний напрям психотерапії та корекційної педагогіки. Основою для визначення поняття арт-терапії можна вважати положення російських авторів (О. Медведєвої, І. Левченко, Л. Комісарової, Т. Добровольської), які значення терміну визначають як «синтез двох галузей наукового знання (мистецтва й педагогіки), що забезпечують розробку теорії та практики педагогічного процесу художнього розвитку дітей і питання формування основ художньої культури через мистецтво та художньо-творчу діяльність [2, с.24]. Вони зазначають, що поняття «артпедагогіка» та «арт-терапія» досить часто ототожнюють через їх спільну приставку «арт». Арт – «художнє», синонім слова мистецтво. Друга частина слова визначає їх різницю: терапія – напрям у медицині, лікувальний вплив; педагогіка – галузь наукового знання; наука про навчання, виховання та розвиток. Це означає, що поняття артпедагогіка – ширше і включає в себе поняття арт-терапії, наприклад, як компетентність складається з різних компетенцій.

Артпедагогіка – особливий напрямок в педагогіці, за допомогою якого навчання, розвиток та виховання особистості дитини відбувається на основі мистецтва під час викладання будь-якої дисципліни. Ця галузь знань трактує безпосередню творчу взаємодію педагога, учня та батьків. Цінним у контексті такого твердження є те, що педагог, діти та батьки є носіями культури, а артпедагогіка дозволяє плідно працювати з різними категоріями учнів: від обдарованих учнів до учнів з девіантною поведінкою. Артпедагогіка сприяє формуванню бажання того, щоб навчання перейшло в самонавчання, виховання – в самовиховання, а розвиток – у безпосередній саморозвиток [1].

Артпедагогіка (як дехто називає її мистецькою педагогікою) – це синтез двох галузей наукового знання (мистецтва та педагогіки), що забезпечують розробку теорії та практики педагогічного процесу художнього розвитку дітей та дають відповіді на питання формування основ художньої культури через мистецтво та художньо-творчої діяльності (музичну, образотворчу, художньо-мовленнєву, театралізовано-ігрову).

Поняття «артпедагогіка» не може бути заміщене поняттям «художнє виховання». Артпедагогіка як галузь наукового знання, дозволяє розглядати в рамках навчання не тільки художнє виховання, але і всі компоненти навчально-

виховного процесу (освіта, навчання, виховання) засобами мистецтва, а також формування основ художньої культури дитини.

Основними функціями артпедагогіки як науки є культурологічна (обумовлена об'єктивним зв'язком особистості з культурою як системою цінностей, розвитком людини на основі оволодіння художньою культурою, ставання її творцем); освітня (скерованість на розвиток особистості та засвоєння нею дійсності засобами мистецтва, що забезпечує набуття знань у царині мистецтва та практичних навичок у художньо-творчій діяльності); виховна (формує морально-естетичні, комунікативно-рефлексивні основи особистості та сприяє її соціокультурній адаптації за допомогою мистецтва). Виділяють також і корекційну функцію (артпедагогіка широко застосовується в корекційній роботі з дітьми з вадами у розвитку). Ця функція сприяє профілактиці, корекції та компенсації недоліків у розвитку.

Основною метою артпедагогіки є художній розвиток дітей та формування основ художньої культури, соціальна адаптація особистості засобами культури.

Завдання артпедагогіки – формування здатності до усвідомлення дитини себе як особистості, прийняття себе та розуміння власної цінності як людини, усвідомлення свого взаємозв'язку зі світом та свого місця в оточуючому соціокультурному просторі, творча самореалізація особистості.

Артпедагогіка спрямована на вирішення завдань художнього розвитку дитини, полегшення процесу навчання, мисленнєвої діяльності. Технології артпедагогіки сприяють збереженню особистості загалом, оскільки об'єднують інтелектуальне та художнє сприймання світу, долучають учнів до духовних цінностей через цілісну сферу мистецтва, допомагають педагогові додатковими прийомами, які забезпечують радісне входження в систему знань, сприяють розвитку всіх органів чуття, пам'яті, уваги, інтуїції, сприяють адаптації особистості в сучасному світі.

Основними педагогічними технологіями артпедагогіки є гра та педагогічна імпровізація. Педагогічна імпровізація – це непередбачені дії педагога, що обумовлені незапланованими ситуаціями, які утворюються під впливом внутрішніх або зовнішніх факторів. Успіх імпровізації обумовлений конструюванням та прогнозуванням форм, вмотивованістю та перспективністю результатів.

Щодо методів артпедагогіки, то основним є проблемно-діалоговий. Він орієнтований на розвиток духовно-особистісної сфери дитини, моральне виховання, формування етичного та естетичного імунітету. Основа цього методу – діалог, що містить в основі не просто почерговий обмін інформацією, а спільний пошук позицій, їх співвідношення. В діалозі кожне повідомлення розраховане на інтерпретацію співрозмовника і повернення інформації у збагаченому вигляді. У такому діалозі активними є всі його учасники: і педагог, і діти. Запорука успіху – емоційна стриманість, ненав'язливість, внутрішня свобода.

Структура та зміст артуроку – багатоваріантні, оскільки кожна дитина приходить на заняття зі своїм власним багажем знань, відповідно, навчальний

простір, зміст, методи, технології створюються не тільки педагогом, а й дітьми. Кожне заняття містить такі компоненти: аксіологічний (ціннісний), когнітивний, діяльнісно-творчий, особистісний. Провідним є особистісний компонент, це і відрізняє артурок від звичайного.

Таким чином, виникає потреба в якісній специфічній підготовленості педагога до здійснення артпедагогічної діяльності. Вчитель, окрім загальних якостей (високий інтелект, високий розвиток мислення та пам'яті), повинен бути психологічно готовим до імпровізації, відчувати потребу в самореалізації, знати основи педагогічної творчості, володіти основами риторики, драматургії, уміти застосовувати їх на практиці, формувати свій власний стиль діяльності, педагогічний смак, руйнувати звичні стереотипи. Задля такої діяльності педагогу також корисно володіти основами режисерських умінь, мати музичну та хореографічну підготовку. Такі здібності допоможуть йому у здійсненні артпедагогічного задуму – звернення до внутрішнього світу дитини, залучення її до навчально-виховного процесу з педагогом «на рівних», розвитку індивідуальності, креативності як учнів, так і своєї власної, формування потреби в самопізнанні, самовихованні та саморозвиткові.

У цьому ключі актуальним буде розроблений нами комплекс педагогічних умінь та система вправ на їх формування. Цей комплекс був названий нами як **креативно-віртуальні уміння** педагогічної взаємодії на уроках у початковій школі (у нашому конкретному випадку – навчання іноземної мови). Це поняття комплексне і включає у себе такі складові частини:

1. **Креативно-комунікативні уміння** (*комунікативний, риторичний компонент*) розуміється нами як комплекс інтелектуальних, емоційних та поведінкових особливостей індивіда, які сприяють нестандартному, нешаблонному рішенню ситуацій, що виникають у спілкуванні, допомагають генерації оригінальних ідей та засобів спілкування, вибору найбільш оптимальних стратегій поведінки, розв'язанню проблем, що виникають під час взаємодії з іншими людьми.

– *Комунікативний* компонент включає мовну, мовленнєву, дискурсивну, соціокультурну та соціолінгвістичну, стратегічну компетенції;

– *Риторичний* – здатність експресивно висловлювати свої думки і почуття, переконувати співбесідника за допомогою словесних засобів, впливати на почуттєво-емоційну сферу людей.

2. **Віртуальні уміння** (*природно-віртуальний, комп'ютерно-віртуальний компонент*) – це комплекс умінь індивіда роботи на комп'ютері та умінь розвитку уяви та фантазії дитини засобами залучення до участі у віртуальному педагогічному процесі:

– *Природно-віртуальний* – уміння створювати віртуальне природне середовище способом активізації уяви та фантазії, моделювання реальних ситуацій засобами віртуального педагогічного середовища, здатність захопити увагу дітей віртуальним педагогічним процесом та уміння здійснювати перехід від реального до віртуального без відриву від процесу засвоєння певних умінь та навичок;

- *Комп'ютерно-віртуальний* – наявність навичок користувача комп'ютерної техніки, уміння здійснювати самоосвіту засобами інформаційних технологій, знання особливостей використання телекомунікаційних технологій, уміння створювати власні дидактичні матеріали засобами нових інформаційних технологій;

3. **Педагогічно-креативні уміння** (*креативний, методичний компонент*) – здатність породжувати нові, унікальні ідеї, володіння вміння реалізовувати власний творчий потенціал, розвивати креативність вихованців, здійснення розвитку особистості засобами мистецтва та виховання поваги і любові до творів мистецтва:

- *Креативний* – здатність породжувати нові, унікальні ідеї; уміння реалізовувати власний творчий потенціал; розвивати креативність вихованців; здійснювати перехід від стандартних схем мислення до креативних; здатність до креативної інтеграції дисциплін;
- *Методичний* – здатність до педагогічної творчості, створення умов розвитку індивідуальної обдарованості учнів, стимулювання творчості, здійснення розвитку особистості засобами мистецтва.

Отже, під **креативно-віртуальними вміннями майбутніх учителів** ми розуміємо комплекс знань, умінь та навичок, які включають у себе систему мовленнєвих умінь, уміння генерувати оригінальні способи та засоби спілкування, здатність до продукування нових, унікальних ідей на основі реалізації власних творчих можливостей, використання засобів формування гармонійно розвиненої особистості засобами сучасних інформаційно-комунікаційних та мистецьких педагогічних технологій.

Відповідно до авторської концепції формування креативно-віртуальних умінь майбутніх учителів початкової школи, навчання мови пропонується на основі використання сучасних мистецьких технологій, комп'ютерних технологій та технологій використання модифікованої казки, що сприятиме у цьому конкретному випадку більш якісній артпедагогічній підготовці.

З метою формування вищезазначених умінь нами пропонується впровадження в практику вишів України спеціального курсу «Віртуальна педагогічна взаємодія на уроках іноземних мов». Метою курсу є розвиток педагогічних здібностей майбутнього вчителя в контексті його артпедагогічної підготовки.

Завданнями спецкурсу є: сформувати комунікативно-лінгвістичну компетенцію; розвинути креативно-віртуальні уміння; збагатити художньо-естетичну та науково-методичну грамотність.

Пропонований спецкурс дозволяє поглибити знання студентів про процес навчання іноземної мови на початковому етапі; студенти отримують знання про сучасні мистецькі, комп'ютерні технології навчання іноземної мови у початковій школі; збагачують свій педагогічний та особистісний потенціал шляхом проходження циклу тренінгів стимулювання креативності.

У процесі реалізації курсу варто використовувати різні форми навчальної роботи: лекції, семінари, практичні й лабораторні заняття. Зважаючи на те, що

звичайні форми навчальної роботи мають обмежені можливості для прояву студентом себе як творчої особистості, ми застосовували нетрадиційні форми. Зміст нетрадиційних форм навчання полягає у тому, що вони, розвиваючи ініціативу та творчий потенціал студентів, по-перше, створюють у них установку на творчий підхід до своєї майбутньої педагогічної діяльності, по-друге, підвищують у слухачів пізнавальну активність та інтерес до навчальних занять, по-третє, створюють умови для формування професійно важливих якостей, які проявляються в умінні керувати своїми артистичними і педагогічними можливостями й почуттями, а також для формування професійних умінь, і по-четверте, при проведенні нетрадиційних занять нестандартно організоване середовище, в якому працюють студенти, сприяє підвищенню рівня засвоєння ними запропонованої викладачем навчальної інформації.

Найважливіша частина спецкурсу повинна бути спрямована на формування в майбутніх учителів практичних умінь. Разом з тим, на практичних заняттях повинна відбуватись практична підготовка майбутніх педагогів до вищезазначеної діяльності шляхом проведення з ними тренінгів комунікації та креативності, оскільки вони є тим засобом, яким повинен володіти вчитель для творення віртуальної педагогічної взаємодії.

Перші два практичних заняття варто було б присвятити проведенню тренінгу особистісного росту, розробленого спеціально для педагогів, третє – тренінгу комунікативних умінь (соціодрама) та четверте-п'яте – тренінгу креативності (творче мислення).

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Безумовно така галузь як артпедагогіка є досить новаторською та прогресивною. Разом з тим, існує досить велике число ще недосліджених питань, оскільки це ще досить молода наука. Запропонована авторська технологія не претендує на єдиний шлях вирішення цієї проблеми. Але, маючи в своєму арсеналі комплекс креативно-віртуальних умінь, педагогові буде простіше налагодити художньо-естетичний діалог з учнем. Адже така діяльність учителя й учня реалізується з метою пізнання. Незалежно від того, який предмет викладається, педагог свідомо або на рівні підсвідомого подає не «голу» інформацію учням, а пропускає її через почуттєво-емоційну сферу. Ця почуттєво-емоційна сфера породжує інформаційний образ, який, у свою чергу, є джерелом пізнавально-активного поля, що діє на учня через слово, міміку, жести вчителя, арсенал засобів навчання, котрі він використовує. Така спільна діяльність педагога та вихованців і є вираженням артпедагогічного підходу у навчанні та вихованні, засобом упровадження якого є креативно-віртуальні вміння майбутнього фахівця – вчителя початкової школи.

Література:

1. Анисимов В. П. Арт-педагогика как система психологического сопровождения образовательного процесса / В. П. Анисимов // Вестник ОГУ. – № 4. – 2003. – С. 146 – 148.

2. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании / [Медведева Е. А., Левченко И. Ю., Комиссарова Л. Н., Добровольская Т. А.]. – М. : Академия, 2001. – 248 с.
3. Булатова О. С. Арт-педагогический подход в образовании / Булатова О. С. – Тюмень : Изд-во ТГУ, 2004. – 230 с.
4. Павлюк Р.О. Формування умінь майбутніх учителів іноземних мов до творення віртуальної педагогічної взаємодії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Р.О. Павлюк. – Вінниця, 2009. – 20с.
5. Таранова Е. В. Артпедагогический практикум по работе с дошкольниками: игры, упражнения, занятия / Таранова Е. В. – Ставрополь : Ставропольсервисшкола, 2003. – 95 с.
6. Хлебнік С. Р. Арт-педагогіка в підготовці соціального гувернера до соціалізації дітей з вадами розвитку / С. Р. Хлебнік // Вісник Запорізького національного університету. – № 1 (14). – 2011. – С. 104 – 107. – (Серія «Педагогічні науки»).
7. Шевченко Ю. С. Принципы арттерапии и артпедагогики в работе с детьми и подростками / Ю.С. Шевченко, А.В. Крепица. – Балашов : Изд-во Балашов. пед. ин-та, 1998. – 53 с.

Павлюк Р.А.

АРТПЕДАГОГИКА КАК НАУКА: СОДЕРЖАНИЕ, СУЩНОСТЬ, ЗНАЧЕНИЕ И ФОРМЫ РЕАЛИЗАЦИИ

Рассмотрено понятие артпедагогики как составляющей общепедагогического знания. Проанализированы особенности артпедагогики как науки, охарактеризована ее сущность, содержание, значение и обозначены формы ее реализации практику педагогических вузов Украины.

Ключевые слова: артпедагогика, арт-терапия, художественная педагогика, формы, сущность, значение, профессиональная педагогика.

Pavlyuk R.O.

ARTPEDAGOGY AS THE SCIENCE: CONTENT, ESSENCE, MEANING AND FORMS OF REALIZATION

The term of artpedagogy as the pedagogical term is looked through. The peculiarities of artpedagogy as the science are analyzed. The essence, content, meaning are characterized. The forms of its realization into the practice of Ukrainian higher educational establishments are given.

Keywords: artpedagogy, art-therapy, artistic pedagogy, forms, essence, meaning, professional preparation.